

TÓTH HAJNAL

Fantáziák Janus Pannoniusra – avagy változatok egy ötszáz éves költeményre

Kultúra

Hányan és miként fordították le latinból magyar nyelvre Janus Pannonius legismertebb, *Búcsú Váradtól* című versét? Milyen plusz hangulatot adhat egy alkotásnak a műfordítás? Ki fordította le román nyelvre Janus Pannonius említett költeményét, és hol hangzott el először románul a mű? Egyebek mellett ezekre a kérdésekre kaphattak választ, akik részt vettek a *Búcsú Váradtól* című hangfantázia bemutatóján.

A nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének szervezésében december 17-én mutatták be a *Búcsú Váradtól* című hangfantáziát a PKE Bartók termében. A rendezvény második felében **Balázs Géza** nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár *Tetten ért szavak* című rádióműsorából is kaptak ízelítőt a résztvevők. Balázs Géza mellett közreműködött **Gui Cristian**, a PKE angol szakos hallgatója, **Magyari Sára** nyelvész és **Pölcz Ádám** doktorandusz.

*

Balázs Géza felvezetésképpen elmondta: a *Búcsú Váradtól* című hangfantázia során több fordítást próbálnak egybe-csúsztatni. Ezután a nyelvész, néprajzkutató tanítványa, Pölcz Ádám játszott zongorán a hangulatot megalapozó dal-lamokat, majd a már említett szereplők frappáns forgató-könyv szerint adták elő a hangfantáziát.

Levetítettek egy kisfilmet a Janus-kötetből beszken-nelt képekből, mialatt Györe Zoltán *Magyar századok* című orató-riumából hangzott el egy részlet.

TÓTH HAJNAL újságíró, szer-
kesztő (1971, Nagyvárad).
Szülővárosában érettségi-
zett, újságírói tanulmányo-
kat folytatott, majd a PKE
szociológia szakán diplo-
mázott (2007). Előbb a *Biha-
ri Napló* riportere, szerkesz-
tője, majd a nagyváradai
Reggeli Újság napilap mun-
katársa. 2014 májusától a
Várad folyóirat kulturális
rovatának szerkesztője.

Ezután rövid, lényegre törő ismerte-
tők hangzottak el. A szereplők felvált-
va sorolták el ezeket. Megtudhattuk
például a poétáról, miszerint: „Félezer
éves, modern magyar költő, akinek
egyetlen sora sincs magyarul. (...)”
Latinsága elzárta a nagyközönségtől
még akkor is, amikor az írni-olvasni
tudás már általánossá vált” – írta
Csorba Győző a '80-as években Janus
Pannoniusról. Műveit azonban töb-
bek többféleképpen lefordították, és
ezek a fordítások „mindig az éppen
időszerű nyelvre történtek”, így „meg-
adták neki azt az elégtételt, hogy
maibb magyarsággal szólalhasson
meg”, mint a későbbi magyar utódok.

Janus Pannonius egyik legismertebb verse a *Búcsú Váradtól* című költemény. Címe latinból szó szerint fordítva így hangzik: *Az elmenő távoztában búcsúzik Várad szent királyaitól*. Ennek a Janus-versnek 28 magyar nyelvű megfelelője ismeretes. A fordítók között van Kányádi Sándor és Weöres Sándor, Bede Anna és Muraközy Gyula is. Talán a legismertebb az összes közül Áprily Lajos fordítása. (A verset bejátszották felvételről, Végvári Tamás színművész szavalta el.)

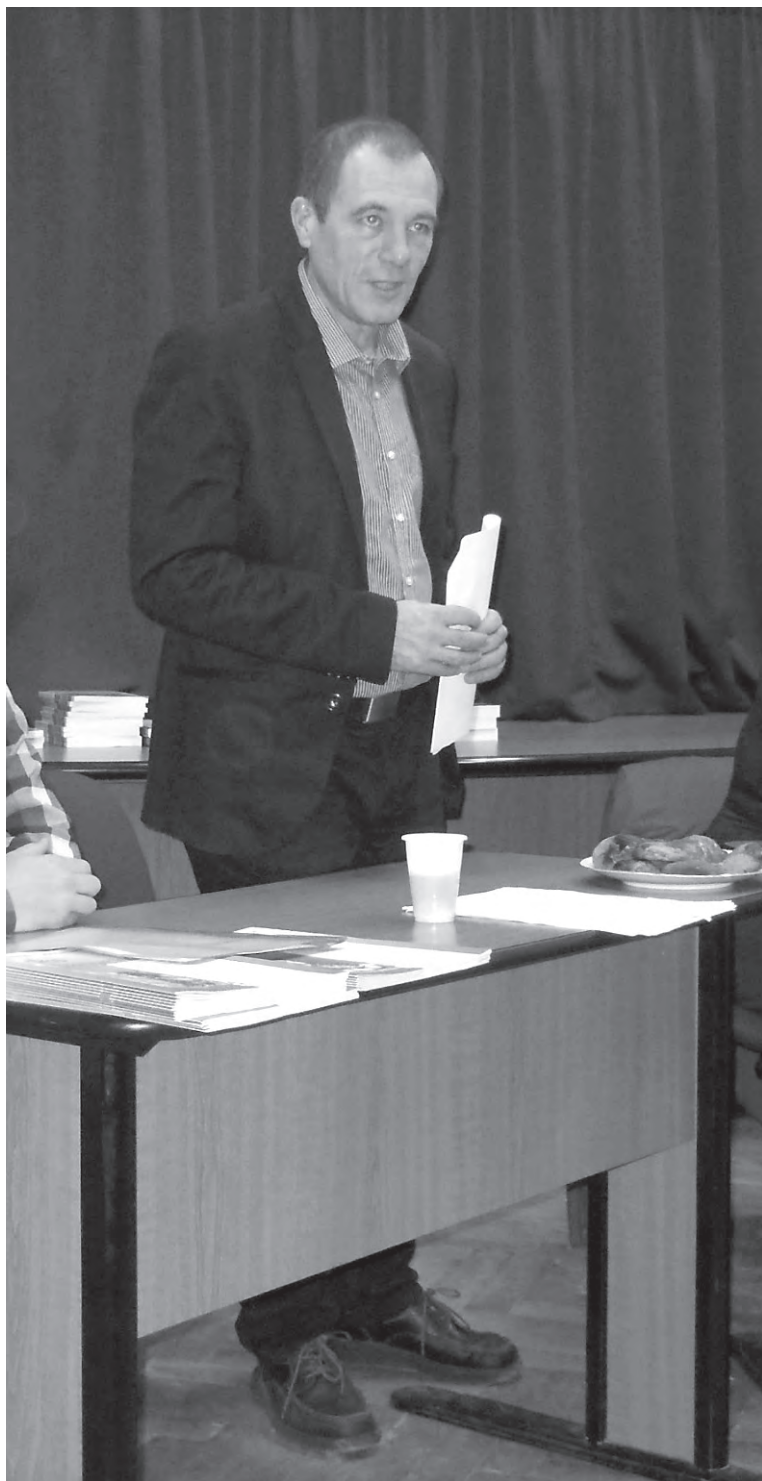
A búcsú ambivalens érzés: magába foglalja a lelkesedést, amely az új felé vezet, és a szomorú lemondást, amelyben felfelcsillan a visszatérés reménye. Janus Váradról a Dunához, Budára indul, tekintetével még egyszer egybefogja a szeretett várost, sorra veszi azokat az emlékeket, amelyek meghatározóként benne élnek. Mindehhez festői háttérrel szolgált a tél. (A szereplők részleteket olvastak föl a különféle fordításokból, majd felvételről a vers latin nyelvű régizene-feldolgozása is megszólalt a Musica Historica előadásában.)

A vers legismertebb sora a strófák végén megjelenő refrén, amely minden fordításban más szavakkal, de ugyanabban a ritmusképletben – hendecasyllabusban – ölt testet. Ez leginkább a Musica Historica-féle feldolgozásban hallható: *Quam primum, comites, viam voremus*.

*A Holnaposok szobránál
a májusi Anyanyelvi
Konferencia résztvevői*

Janus feltehetően Martialistól kölcsönözte a refrén sorát, mely az indulásra való biztatást hordozza magában – magyarul immár huszonnyolcféleképpen. (A szereplők felváltva, egymás után felolvastak néhány refrénváltozatot.) „Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk” – mondja Áprily Lajos fordítása. Ez persze költői és nem szó szerinti fordítás – gondolván itt a „fogyjon az út” szerkezetre. Az újrafordítók közül – mások mellett – Garai Miklós vagy Weöres Sándor voltak azok, akik merték vállalni a szó szerinti fordítást: „viam voremus”, azaz „fajluk sietve az utat”.

A vers értelmezése-fordítása azonban máshol is kérdéseket vet fel. A refrén fordításai különböző szemszögből nézik az utazót: van, amelyik fordítás azt sugallja, hogy a vers szereplője már útközben van, és onnan tekint vissza a városra – ilyen például Geréb László 1940-es fordítása is: „Hajtsunk, fiúk, sietve hát!” Ha megnézzük azonban a vers eredeti címét – *Az elmenő távoztában búcsúzik Várad szent királyaitól* –, világossá válik, hogy a még csak induló utazó búcsúzkodását olvassuk, azét, aki utoljára még megállva megemlékezik a város számára fontos nevezetességeiről: a város gyógyvizeiről, a híres könyvtárról és Szent Lászlóról, akinek „bő nektárt verítékezett a teste”. Az indulás zökkenéseit és az induló utazó lelkesedését híven tükrözi a Kaláka együttes feldolgozása. (E zenei feldolgozást is meghallgathattuk az előadás során.) A vershelyzet tehát az indulás előtti pillanaté, a „már csak egyet alszunk” felfokozott izgalmi állapota, amely

Balázs Géza beszélt
a versfordítások játékos
egybecsúsztatásáról

telítve van a humanizmus által kedvelt jelképekkel: a Duna Budát, a Körös Váradot, az „urunk” pedig Vitéz Jánost jelenti. (Ezután a szereplők játékos módon, hol kánonban, hol együtt szavalták a versrészleteket, a különféle fordításokat.)

*

A hangfantázia befejezéseként a *Búcsú Váradtól* román nyelvű fordítása hangzott el Gui Cristian előadásában. Mátray László Gyula, a Csiky Gergely Állami Magyar Színház művésze fordította le Janus Pannoniusz búcsúversét, s az ún. ősbemutató tavaly májusban volt a PKE-n, a 13. Anyanyelvi Konferencián. Román fordításban az *Adio Oradieii* címet viseli a vers. (Sátoraljaújhelyen, a nyelvésztáborban is elhangzott a költemény románul.)

*

Az esemény második felében Balázs Géza és Pölcz Ádám jóvoltából a *Tetten ért szavak* című rádióműsorból is kaptak kóstolót az érdeklődők. A humorra helyezték a hangsúlyt. Balázs Géza megjegyezte: a tanárok általában gyűjtik az aranyköpéseket. Érdeemes is evvel foglalkozni, hiszen az élet és a diák csodákra képes, fűzte hozzá. Képzeletben tehát e mulatságos aranymondások révén barangolhattunk például az állatvilágban, elhangzottak „csajozós dumák”, gyermekdalok jogásznnyelven, meg arról is volt szó, a gyermekek mi mindent tanulhatnak őket fenytítő szüleiktől. A válogatás és az előadásmód kellőkép-

pen felvidította a társaságot. Akinek még volt kedve, ideje, maradhatott tovább egy kis kötetlen beszélgetésre is.

*

A rendezvény után Balázs Gézát kértük, beszéljen arról, miként adódott a hangfantázia ötlete, miért éppen Janus Pannoniust választották ki. A nyelvész, néprajzkutató nemcsak az ELTE-n tanít, hanem a PKE-n is, így otthonosan érzi már magát Nagyváradon. Elmondta: csodálatos lehetőség, hogy bemutatthatták itt e hangfantáziát. A Kovács Sándor Iván szerkesztette *Janus Pannonius búcsúverse* című könyv (Pannónia Könyvek) tartalmazza az összes magyar nyelvű fordítást. Ezer színe van mindenik műfordításnak. Mindegyikben van valami érdekes, figyelemreméltó. Innen adódott az ötlet, hogy létre lehetne hozni ezeknek alapján egy hangfantáziát. Egyébként a hangfantáziák eléggé divatosak voltak a '60-as években a Magyar Rádióban. Ezeknek lényege az, hogy egymásba csúsztatnak hangokat, hangulatokat. A *Búcsú Váradtól* című hangfantázia során egymásba csúsztatták a fordításokat, különös hatást érve el ezáltal. Kicsit avantgárd jellegű az egész, állapította meg Balázs Géza. Nem ez az első hangfantázia, amivel foglalkozott. A *Felelet a Mondolatra*

is hasonlóképpen készült el. (A *Mondolat* a nyelvújítás elleni gúnyirat volt, amelyet Somogyi Gedeon szerkesztett és Veszprémben 1813-ban adott ki. A *Mondolatra* a *Feleletet* Kölcsey Ferenc és Szemere Pál készítette. Ők megtorlásul az ósdi stílust parodizálták, és erős gúnyral Somogyit tették szánavalom és nevetség tárgyává.) „Apró ötlet volt. Sokaknak tetszett. Mulatságos lett. Hangulati elemeket kellett belevenni. Egyébként előadhatatlan” – magyarázta Balázs Géza. A *Búcsú Váradtól* című kompozíciót is több helyütt előadták már. Ebben a formában az is elviseli, aki amúgy nem versbarát. A lényeg a játék. Olyan művet választanak ki, aminek van valamilyen nyelvi vonatkozása. Lehet az régi, leporolásra méltó szöveg is. Vannak további tervek, valószínűleg egy Vörösmarty Mihály-műből készül a következő hangfantázia.

A rendezvény résztvevői
a Bartók teremben